

Прохання в асиметричному спілкуванні персонажів британської драми: комунікативно-прагматичний аспект

Білінський Д. Ю.

Житомирський державний університет ім. І. Франка

E-mail: dmytrobilinsky1991@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню тактики прохання як засобу підтримання асиметричних рольових відносин у спілкуванні персонажів британської драми. З'ясовано специфіку використання мовних засобів особою із нижчою соціальною роллю у межах тактики прохання. Виявлено взаємозв'язок між мотивами осіб із нижчою соціальною роллю та мовними засобами, що реалізують тактику прохання.

Ключові слова: рольова асиметрія, стратегія, тактика, драма, прохання, мовленнєвий акт, реквестив, перформатив.

Постановка проблеми. Соціальна роль є важливою складовою відносин у суспільстві, оскільки вона визначає правила поведінки індивіда. Під соціальною роллю у сучасній лінгвістиці розуміють стійкий шаблон поведінки, який включає в себе дії, думки та почуття особи, що формують рольові очікування та є соціально прийнятними [4: 23]. Оскільки для традиційного суспільства характерна соціальна стратифікація, між різними соціальними ролями існує ієрархічний зв'язок. Особа із вищою соціальною роллю характеризується наявністю прав, що недоступні для особи із нижчою соціальною роллю, проте обов'язки у кожній ролі є унікальними та відображені у відповідних очікуваннях [9: 37]. Мовне вираження соціальної нерівності відображено у стратегіях та тактиках мовців, що знаходяться у асиметричних рольових стосунках. Стратегії, в свою чергу, визначають як сукупність тактик, що сприяють досягненню мети мовця, а саме задоволення потреб в самовираженні, самоствердженні та здійсненні впливу на адресата [1: 101-102]. Тактика враховує не тільки мовленнєву дію, а й соціальний аспект її вживання та реалізується за допомогою мовленнєвих актів, що становлять цілеспрямовані мовленнєві дії, що виконуються згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в даному суспільстві [3: 72].

Метою дослідження є аналіз тактики прохання, що реалізується в мовленні дійових осіб із нижчою соціальною роллю у випадках із асиметрією соціальних ролей.

Виклад матеріалу. Стратегії та тактики асиметричного мовлення реалізуються персонажами у драматичних творах, які розглядають як авторську та персонажну підсистеми [6: 6]. Слід зазначити, що досвід спілкування автора, який намагається відтворити реальне мовлення, здійснює значний вплив на мовлення персонажів [8: 3]. У той же час, драматурги намагаються відтворити у діалогах вікові, рольові та статусні характеристики дійових осіб як за допомогою персонажної, так і за допомогою авторської підсистеми. Остання включає ремарку і виконує важливу роль у передачі задуманого змісту й інтенції автора читачу та є засобом візуалізації діалогу художнього твору. Оскільки, для максимального наближення художнього діалогу до реального діалогу необхідно задіяти невербальні мовні засоби, авторська ремарка виступає головним джерелом передачі невербального компоненту.

Тактика прохання є однією із кооперативних тактик, що дозволяють відновити баланс у стосунках та має на меті переконати адресата, особу із вищою соціальною роллю, здійснити певні дії, що є необхідними для адресанта, оскільки вони прямо або опосередковано пов'язані із його станом та спричинені зміною у ситуації спілкування. Не зважаючи на те, що тактика прохання має спонукальний характер, це не призводить до порушення рольової асиметрії тому, що особа із залежною соціальною роллю змушена аргументувати прохання, що має некатегоричний аспект, в той час як домінуюча особа має право відмовити [7: 38].

Тактика прохання знаходить своє вираження у мовленнєвому акті реквестиву. Оскільки реквестив є підвидом директивних мовленнєвих актів [1: 276], він дозволяє викликати певну поведінку адресата. Характер спонукальної сили реквестиву обмежений необов'язковістю його виконання та пріоритетністю позиції адресата у розмові. В той же час користь від виконання дії можуть отримувати як адресант, так і адресат [7: 35].

Особа із нижчою соціальною роллю може виражати прохання за допомогою реквестиву, що виражений питальним реченням з *will*:

MEG. I thought they'd be nice. (She sits at the table.) You got your paper? ...What does it say? ... You

read me out some nice bits yesterday.

PETEY. Yes, well, I haven't finished this one yet.

MEG. Will you tell me when you come to something good?

PETEY. Yes [14:18].

Дружина, Мег, виконує нижчу соціальну роль та використовує тактику прохання за допомогою реквестиву "*Will you tell me when you come to something good?*", що виражений питальним реченням з *will*, з метою спонукати чоловіка, Піті, повідомити їй цікаву інформацію із газети. Такі дії дружини досягають успіху, оскільки Піті висловлює згоду з проханням дружини.

Іншим засобом вираження залежності виконавця нижчої соціальної ролі є вживання ним частки *please*, яка виражає ввічливе звертання до адресата [7: 37]:

Tom. Excuse me, sir...

Cray. I'll not excuse you, sir, I'll pursue you with the utmost rigour of the law. I'll sue you for damages; and if I can't do that, I'll prosecute you for abduction.

Madge. Father! Please don't get excited.

Cray. Damn it all! Not get excited upon an occasion like this! [12: 207]?

Дочка Мадж просить батька Крея не поводитися суворо із Томом, цим знижуючи власну соціальну роль та підвищуючи роль адресата, вживаючи реквестив "*Please don't get excited.*" та пом'якшується його часткою "*please*". Батько обирає конфронтативну тактику відмови, демонструючи свій більш високий статус.

Якщо особа із нижчою роллю вважає власне прохання недостатнім для досягнення мети, вона вдається до його аргументації:

MR. VOYSEY. Well, Edward?

EDWARD starts to move restlessly about, like a cowed animal in a cage; silently for a moment or two. Then when he speaks, his voice is toneless and he doesn't look at his father.

EDWARD. I should like you now, sir, if you don't mind, to drop with me all these protestations about putting the firm's affairs straight, and all your anxieties and sacrifices to that end. I see now, of course... what a cleverer man than I could have seen yesterday... that for some time, ever since, I suppose, you recovered from the first shock and got used to the double dealing, this hasn't been your object at all. You've used your clients' capital to produce your own income... to bring us up and endow us with. Booth's ten thousand pounds; what you are giving Ethel on her marriage... It's odd it never struck me yesterday that my own pocket money as a boy was probably withdrawn from some client's account. You've been very generous to us all. Father. I suppose about half the sum you've spent on us would have put things right.

MR. VOYSEY. No, it would not [11: 123-124].

Едвард, усвідомлюючи низьку ймовірність отримати згоду батька на примирення, вживає непрямий реквестив "*I should like you... to drop with me all these protestations about putting the firm's affairs straight...*", який показує його усвідомлення власної неправоти, в той же час знижуючи його соціальну роль сина. Крім того, зазначений непрямий реквестив доповнюється послідовністю констативів, що реалізуються за допомогою умовного способу "*I should like you now...*" та підрядного речення "*...if you don't mind...*", що пом'якшують висловлення та залишають за адресатом право відмовити, свідчать про бажання Едварда уникнути конфронтації шляхом підвищення соціальної ролі батька та невпевненість у собі.

Іншим мовленнєвим актом, що за допомогою якого виражається тактика прохання, є перформатив, що не тільки описує факт, а становить власне дію, виражену дієсловом-присудком. Дія, що виконується за допомогою перформативного дієслова не може бути виконана будь-яким чином, крім як проголошенням відповідного висловлювання [1: 268].

Наступний приклад демонструє вживання перформативу особою із нижчою роллю з метою спонукати особу із вищою роллю припинити виконувати певні дії [7: 36]:

CHRIS: Come on! ...I must have a tussle with you.

DAKIN: Impossible, Sir. I cannot, indeed. I beg of you – really, sir - take care, take care...

They wrestle together, and CHRIS is thrown. He gets up laughing [13: 39].

Оскільки пропозиція Кріса не подобається слугі Дакіну, він вживає перформатив "*I beg of you – really, sir - take care, take care...*", намагаючись повідомити про це господаря та пом'якшуючи прохання перформативним дієсловом *beg*, що виражає сильне, термінове бажання виконання дії адресатом та дозволяє зберегти асиметричні рольові стосунки між учасниками розмови. Крім того, про низьку соціальну роль слуги свідчать офіційне звертання *sir* та прислівник *really*, що підсилює сказане Дакіном.

Реакцією на прохання особи із нижчою роллю може бути тактика згоди з боку особи із вищою

соціальною роллю:

PROFESSOR [comfortably, as he crosses]: My dear, I'm sorry you feel like this – I know it's been hard

[When he is about to touch her, she waves him away.]

MRS LINDEN [checking her emotion]: No, Robert, please! Let me say what I want to say. I'll be quite calm.

[She makes an effort. He steps back. Then she speaks fairly quietly and firmly.]

No, I'm not leaving you... [16: 270]

Дружина професора, місіс Лінден, просить чоловіка дозволити вислоити власну точку зору за допомогою реквестиву "*Let me say what I want to say...*", що доповнюється часткою *please*. Далі слідує тактика обіцянки "*I'll be quite calm...*", що знижує роль дружини та слугує інтересам Роберта, на що він реагує згодою, яка відображена в авторській ремарці "*He steps back...*".

У випадку невдачі вживання тактики згоди особою із нижчою роллю, реакцією на прохання особи із нижчою роллю може бути відмова особою із вищою соціальною роллю:

BARRETT. We heard this morning that our mother's ill up in Manchester, sir. Apparently she's been asking for us. It might be dangerous. Would you mind if we took the night off and came back tomorrow late? ...But we could leave you a cold buffet and salad.

TONY. I wanted something hot! Couldn't you make it tomorrow?

BARRETT. I suppose we could, sir.

TONY. Make it tomorrow. It'll give us time to get organized.

BARRETT. Right, sir [15: 27].

Слуга Барет висловлює прохання отримати дозвіл отримати вихідний у господаря та вживає реквестив "*Would you mind if we took the night off and came back tomorrow late?*" із модальним дієсловом *would*, що пом'якшує спонукальну категоричність висловлення та зберігає асиметричні рольові стосунки між учасниками розмови. Зазначені дії не досягають успіху, оскільки господар Тоні пропонує взяти його в інший день за допомогою ін'юнктиву "*Make it tomorrow...*", а Барет змушений погодитися виконати його умови.

Іншою відповіддю на прохання особи із нижчою роллю є відсутність реакції щодо здійснення відповідних дій особою із вищою роллю:

ENID. But they'll out-vote you!

ANTHONY. [Putting his hand on the doors.] We shall see!

ENID. I beg you, Dad! Won't you?

[ANTHONY looks at her softly.] [ANTHONY shakes his head. He opens the doors. A buzz of voices comes in.][10: 6010]

Низька соціальна роль дочки Інід виражена у висловленні нею прохання домовитися із учасниками страйку, використовуючи перформатив "*I beg you, Dad!*", що доповнюється розділовим запитанням "*Won't you?*", за допомогою якого вона перевіряє, чи згоден батько виконати прохання, на що не отримує відповіді, оскільки батько Ентоні її проігнорував та продовжив займатися власними справами.

Отже, особа із нижчою соціальною роллю вживає тактику прохання з метою спонукати особу із вищою соціальною роллю до певних дій або відмовитися від попереднього наміру. Для досягнення цієї мети вживаються прямий та непрямий реквестиви, що можуть доповнюватися часткою *please* та послідовністю констативів, що повідомляють аргументацію прохання адресату. Вживання особою із нижчою соціальною роллю перформативу із дієсловами *beg* дозволяє виразити сильне, термінове бажання виконання дії адресатом, що виражають спонукання та, водночас, знижують роль адресанта. Позитивна та негативна реакції особи із вищою соціальною роллю може виражатися за допомогою тактик згоди та відмови, остання може доповнюватися аргументацією із наступним консенсусом між учасниками розмови. Крім того, прохання може бути проігнороване особою із вищою соціальною роллю. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні тактики дозволу як засобу підтримання асиметричних рольових стосунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко Н. Д. Стратегії персонажного дискурсу сучасної британської драми: гендерний аспект / Н. Д. Борисенко // Мовні і концептуальні картини світу Зб. наук. праць. – Вип. 36. – 2011. – С. 101-105.
2. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка: Учебник./ И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. — М.: Высш.

- школа, 1981. — 285 с.
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. Изд. 5-е. — М. : Издательство ЛКИ, 2008. — 288 с.
  4. Карасик В. И. Язык социального статуса. / В. И. Карасик, — М. : Институт языкознания АН СССР, 1991. — 495 с.
  5. Лимановская И. Б. Статус и роль авторских ремарок в дискурсе англоязычной драмы / И. Б. Лимановская. Вестник Самарского государственного университета. Вып. № 60, 2008. — с. 371-376.
  6. Мизецкая В. Я. Коммуникативно-речевая организация персонажной системы в драматургическом тексте / В. Я. Мизецкая. - Одесса : Черноморье, 1992. - 150 с.
  7. Рудык А. О средствах увеличения иллюкативной силы реквестивных речевых актов (на примере польского и русского языков) / А. Рудык // Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica, 10. — 2014.— с. 35-41.
  8. Толчеева К. В. Семантико-структурные и функциональные особенности паратекста в модернистской и постмодернистской драматургии (на материале французского языка). Автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.05 - романские языки / Воронеж. гос. ун-т. - Воронеж, 2007. - 24 с.
  9. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения: Науч.-попул / Н. И. Формановская. — М. : Высш.шк., 1989. — 159 с.
  10. Galsworthy J. Strife / J. Galsworthy // Kessinger Publishing, 2004. — 268 p.
  11. Granville-Barker H. The Voysey Inheritance / H. Granville-Barker // Three Plays by Granville Barker. — L : Sidgwick & Jackson, Ltd., 1907. — p. 80-210.
  12. Houghton S. The Perfect Cure / S. Houghton // The Works of Stanley Houghton, Vol. 1. — L. : Constable and Co. Ltd, 1914. — P. 183-283.
  13. Monkhouse A. The Conquering Hero / A. Monkhouse. - Ernest Benn Limited, 1923. - 58 p.
  14. Pinter H. The Birthday Party/ H. Pinter // Harold Pinter : Plays 1. — Faber & Faber Limited, 2012. — p. 14-83.
  15. Pinter H. The Servant/ H. Pinter // Five Screenplays. — New York : Grove Press Inc., 1973. — p. 1-61.
  16. Priestley J. B. The Linden Tree / J. B. Priestley // An Inspector Calls and Other Plays. — 1947. — P. 213-293.

REFERENCES

1. Borysenko N. D. Stratehii personazhnoho dyskursu suchasnoi brytanskoj dramy: hendernyi aspekt / N. D. Borysenko // Movni i kontseptualni kartyny svitu Zb. nauk. prats. — Vyp. 36. — 2011. — С. 101-105.
2. Ivanova I. P., Burlakova V. V., Pochepcov G. G. Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka: Uchebnik./ I. P. Ivanova, V. V. Burlakova, G. G Pochepcov. — М.: Vyssh. shkola, 1981. — 285 s.
3. Issers O. S. Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi / O. S. Issers. Izd. 5-e. — М. : Izdatel'stvo LKI, 2008. — 288 s.
4. Karasik V. I. Jazyk social'nogo statusa. / V. I. Karasik, — М. : Institut jazykoznanija AN SSSR, 1991. — 495 s.
5. Limanovskaja I. B. Status i rol' avtorskih remarok v diskurse anglojazyčnoj dramy / I. B. Limanovskaja. Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta. Vyp. # 60, 2008. — с. 371-376.
6. Mizeckaja V. Ja. Kommunikativno-rechevaja organizacija personazhnoj sistemy v dramaturgicheskom tekste / V. Ja. Mizeckaja. - Odessa : Chernomor'e, 1992. - 150 s.
7. Rudyk A. O sredstvah uvelichenija illokutivnoj sily rekvestivnyh rechevyh aktov (na primere pol'skogo i russkogo jazykov) / A. Rudyk // Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica Rossica, 10. — 2014.— с. 35-41.
8. Tolcheeva K. V. Semantiko-strukturnye i funkcional'nye osobennosti parateksta v modernistskoj i postmodernistskoj dramaturgii (na materiale francuzskogo jazyka). Avtoref. dis. kand. filol. nauk : 10.02.05 - romanskije jazyki / Voronezh. gos. un-t. - Voronezh, 2007. - 24 s.
9. Formanovskaja N. I. Rechevoj jetiket i kul'tura obshhenija: Nauch.-popul / N. I. Formanovskaja. — М. : Vyssh.shk., 1989. — 159 s.
10. Galsworthy J. Strife / J. Galsworthy // Kessinger Publishing, 2004. — 268 p.
11. Granville-Barker H. The Voysey Inheritance / H. Granville-Barker // Three Plays by Granville Barker. — L : Sidgwick & Jackson, Ltd., 1907. — p. 80-210.
12. Houghton S. The Perfect Cure / S. Houghton // The Works of Stanley Houghton, Vol. 1. — L. : Constable and Co. Ltd, 1914. — P. 183-283.
13. Monkhouse A. The Conquering Hero / A. Monkhouse. - Ernest Benn Limited, 1923. - 58 p.

14. Pinter H. The Birthday Party/ H. Pinter // Harold Pinter : Plays 1. – Faber & Faber Limited, 2012. – p. 14-83.
15. Pinter H. The Servant/ H. Pinter // Five Screenplays. – New York : Grove Press Inc., 1973. – p. 1-61.
16. Priestley J. B. The Linden Tree / J. B. Priestley // An Inspector Calls and Other Plays. – 1947. – P. 213-293.

D. Yu. Bilinsky. Request in asymmetric communication of British Drama personages: communicative and pragmatic aspects.

The article deals with the research of request tactic as the means of upholding asymmetrical role relations in the personages' speech based on British drama. The functioning of lexical units within request tactic is specified. The article presents an attempt of highlighting the interrelation between the motives and the means of request tactic usage by the individuals who play lower social role.

Key words: *role asymmetry, strategy, tactics, drama, request, speech act, requestive, performative.*

Билинский Д. Ю. Просьба в асимметричном общении персонажей британской драмы: коммуникативно-прагматический аспект

Статья посвящена исследованию тактики просьбы как средства поддержания асимметричных ролевых отношений в общении персонажей британской драмы. Выявлена специфика использования языковых средств лицом с более низкой социальной ролью в пределах тактики просьбы. Выявлена взаимосвязь между мотивами лиц с низкой социальной ролью и языковыми средствами, реализующих тактику просьбы.

Ключевые слова: *ролевая асимметрия, стратегия, тактика, драма, просьба, речевой акт, реквестив, перформатив.*